

Biernat, Andrzej

"Stan średni i powstanie", Henryk Kamieński, wyd. Wanda Stummer i Stefan Kieniewicz, Warszawa 1982 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 73/3-4, 417-418

1982

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

zawarte jest siedem studiów: W. Dżakowa „Konspiracje w Królestwie Polskim w latach 1839—1845” będące wbrew zastrzeżeniom autora zwięzłym przeglądem zagadnienia i wprowadzeniem w problematykę tomu, Marii Żmigrodzkiej o Edwardzie Dembowskim i warszawskim „przedwiośniu”, Marii Janion o warszawskiej „Lewicy romantycznej” i Jerzego Skowronka „Piotr Ściegienny a polski «populizm romantyczny»”. Trzy ostatnie teksty (Franciszki Ramotowskiej, Bolesława Szostakowicza i Dory Kacnelson) mają charakter przeglądów źródłowych. Na uwagę zasługują informacyjne artykuły o materiałach do dziejów polskich zesłańców na Syberii przechowywanych w archiwach Syberii Wschodniej a zwłaszcza Irkucku oraz Państwowym Archiwum Okręgu Czytyńskiego, gdzie zachowały się źródła do losów skazanych na katorgę nerczyńską.

Część druga przynosi blisko 70 niepublikowanych dotychczas przekazów źródłowych, w większości zeznań śledczych ale i nieco związanej z nimi korespondencji urzędowej, które zostały pogrupowane wedle rozpoznanych organizacji konspiracyjnych działających w omawianym okresie. Są tu więc źródła do dziejów Związku warszawsko-lubelskiego G. Gzowskiego, A. Grossa, A. Karpińskiego, Kółka T. Wernera i J. Krzywickiego, Kółka H. Wokulskiego, spisku ks. P. Ściegiennego oraz jedno pismo dotyczące sprawy Karola Levitoux. Nie są to oczywiście wszystkie źródła, które udało się odszukać. Ograniczona, i tak opasła, objętość wydawnictwa zmusiła edytorów do selekcji, której dokonał W. Dżakow, wybierając te materiały, które charakteryzowały się bogactwem faktografii. Wstępy poprzedzające każdą z wyodrębnionych grup akt a zwłaszcza zawarta w nich charakterystyka zespołu, z którego pochodzą oraz informacje umieszczone w przypisach wskazują na te źródła, które zostały pominięte w wydawnictwie. Tom opatrzony został starannym indeksem osób. Wydawcy zapowiadają ukazanie się wkrótce kolejnego tomu serii, na który należy oczekiwać z niecierpliwością.

A.B.

Henryk Kamieński, *Stan średni i powstanie*, wydali Wanda Stummer i Stefan Kieniewicz, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982, s. 206.

Ten ważny fragment spuścizny jednego z najwybitniejszych ideologów polskiej rewolucyjnej demokracji uchodził za bezpowrotnie zatracony; odnalezienie w 1979 r. w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego rękopisu pochodzącego ze zbiorów rapperswilskich umożliwiło niniejszą edycję. „Stan średni i powstanie” napisany został w 1845 r. i w myśl intencji autora miał być wydany na emigracji, podobnie jak jego poprzednie prace „O prawach żywotnych narodu polskiego” i „Katechizm demokratyczny”. Kamieński przywiązywał do tego tekstu dużą wagę, licząc, że pomoże on w agitacji do działań spiskowych ważnej grupy oficjalistów dworskich i drobnych dzierżawców. Podobnie jak niektóre dokumenty Towarzystwa Demokratycznego Polskiego oraz inne prace samego autora ujęty jest on w znacznej części w formę pytań i obszernych odpowiedzi, traktujących głównie o miejscu „stanu średniego” w społeczeństwie i jego obowiązkach w przygotowywaniu walki o niepodległość ojczyzny. W skład broszury wchodzi także „Uwagi, rady i nauki”, swoisty podręcznik agitatorów i organizatorów przyszłego powstania; świadczy on raz jeszcze o bystrości i przenikliwości amatorskich obserwacji psychologicznych i socjologicznych Kamieńskiego.

Wydawnictwo opatrzone zostało zwięzłą przedmową Stefana Kieniewicza, charakteryzującą rękopis i okoliczności jego powstania. Pominęto natomiast obszerniejsze informacje o autorze, z racji dosyć obszernej literatury, która go dotyczy.

A.S.

Lajos Lukács, *The Vatican and Hungary 1846—1878. Reports and Correspondence on Hungary of the Apostolic Nuncios in Vienna*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1981, s. 795.

Książka składa się z dwóch części; pierwsza (s. 7—201) to obszerna rozprawa (zatytułowana „Historical Analysis”), omawiająca dzieje papieżstwa oraz Kościoła katolickiego w monarchii Habsburgów w latach 1846—1878. Daty graniczne, wyznaczające pontyfikat Piusa IX, przyjęte zostały z uwagi na ograniczenia dostępu do archiwów watykańskich. Autora interesuje głównie polityka Stolicy Apostolskiej, którą przedstawia na szerokim tle włoskiego Risorgimento i wydarzeń europejskich.

Drugi wątek to kwestie wewnątrzaustriackie: polityka Habsburgów w dobie Wiosny Ludów, reakcji lat pięćdziesiątych XIX w., budowania dualistycznej struktury monarchii i pierwszego okresu jej funkcjonowania. Skądinąd autor sięga nieco dalej wstecz, ukazując tradycje józefinizmu i proces odchodzenia od nich. Sygnalizowane w tytule sprawy węgierskie prezentowane są dosyć wstrzemięźliwie: wielka polityka zdecydowanie wypiera zagadnienia związane z Kościołem katolickim w krajach Korony św. Stefana. Jest to po części wynikiem dokonanej przez Lukácsa selekcji materiału. W omawianej rozprawie wykorzystano oprócz źródeł z Archiwum Watykańskiego także papiery austriackiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych przechowywane w Haus- Hof- und Staatsarchiv w Wiedniu, archiwalia wytworzone przez administrację lokalną oraz dokumenty z węgierskiego Archiwum Prymasowskiego w Esztergom.

Druga część publikacji przynosi 368 raportów i listów. Kilkanaście z nich to instrukcje i odpowiedzi przesyłane do wiedeńskiej nuncjatury przez watykańskiego kardynała sekretarza stanu. Reszta to pisma wychodzące z Wiednia; i tu dokonano daleko idącej selekcji, jako że — jak informuje autor — z okresu objętego jego badaniami dochowało się ich około 10 000 (por. s. 16). Lukács opublikował je *in extenso*; włoskie oryginały opatrzył angielskimi regestami. Przypisy zostały znacznie ograniczone z uwagi na zawartość rozprawy wstępnej, w której m.in. nakreślono sylwetki korespondentów. W tomie znajdują się też podobizny wiedeńskich nuncjuszy i wybitniejszych dostojników Kościoła węgierskiego tej epoki.

Wydawnictwo zawiera kilka poloników. W raportach z 1846 r. jest parę wzmianek o przyłączeniu do Austrii Rzeczypospolitej Krakowskiej (*nota bene* ich treść świadczy o wykorzystywaniu niezbyt wiarogodnych i chyba wyłącznie oficjalnych źródeł odnośnych informacji: nuncjusz Viale pisze, że „klasy pracujące” b. Wolnego Miasta Krakowa z radością przyjęły zamianę tyranii polskiej arystokracji na opiekę rządu austriackiego; por. s. 222). W dwa lata później raporty wspominają marginesowo o sytuacji Galicji podczas Wiosny Ludów. Nie słychać w nich natomiast ech powstania styczniowego; skądinąd do niniejszej edycji weszło stosunkowo niewiele tekstów z lat 1863—1864. Tylko sporadycznie pisywano z Wiednia do Watykanu o sytuacji katolików w Rosji — choć autor stwierdza, że kraj ten, jak również protestanckie państwa niemieckie, znajdowały się w kręgu zainteresowań naddunajskiej nuncjatury. Potwierdzają to zawarte w jej późniejszych raportach informacje i opinie dotyczące pruskiego Kulturkampf.